

De economische band tussen de VS en de EG

Een op de proef gestelde relatie

Er is de laatste tijd heel wat te doen over de betrekkingen tussen Europa en de VS. Dreigende handelsoorlogen, belangentegenstellingen over wisselkoersen en meningsverschillen over economische en monetaire politiek bepalen het beeld. Als men zou mogen afgaan op persberichten en uitspraken van politici dreigen de gemoederen danig verhit te raken. In dit artikel wordt gepoogd de strijdpunten nader in kaart te brengen en enige voorwaarden te omschrijven voor een effectievere samenwerking.

DRS. K.J.R. KLOMPENHOUWER – DRS. R.H.R. SCHAAPVELD*

Nog steeds zijn de economische politiek en de economische prestaties aan beide zijden van de Atlantische Oceaan in hoge mate bepalend voor de ontwikkeling van de wereldeconomie. Het aandeel van de 10 EG-landen (exclusief intrahandel) en de VS in de wereldexport bedroeg in 1985 resp. 20% en 14%, tegenover Japan 12%. In de VS overheerst de gedachte dat hun hoge handelstekort in belangrijke mate veroorzaakt wordt door het restrictieve beleid in de EG en Japan. Daarom hebben de VS een snelle dollardaling gestimuleerd. Het gevolg hiervan is weer dat de export van Japan en de EG belemmerd en hun economische groei aanmerkelijk vertraagd worden. Daarenboven dreigt het Amerikaanse Congres met protectionisme. In dit klimaat krijgen zelfs meningsverschillen over soms relatief ondergeschikte handelskwesties al snel een bredere dimensie met alle risico's van dien. De media voorspellen een pittige strijd en commentatoren waarschuwen voor een spoedige algehele financiële ineenstorting van de VS en van de wereldeconomie. Deze publikaties brengen de bestaande gevaren scherp in beeld. Het monetaire akkoord van Parijs van 22 februari jl. tussen de grote industrielanden is niet veel meer dan een tijdelijke bevestiging van de status quo. Daarom blijft het van belang de onderliggende krachten bloot te leggen en de ruimte voor constructieve oplossingen in kaart te brengen.

De Amerikaanse economie

De moeilijke situatie waarin de Amerikaanse economie zich bevindt is genoegzaam bekend. Ondanks de sterke daling van de dollarkoers t.o.v. de yen en de mark, is het handelstekort opgelopen naar \$ 170 mrd. (4,3% van het bbp). De zeer onlangs ingezette stabilisatietendens is nog met veel onzekerheden omkleed. De buitenlandse schuldenlast is in 1986 tot \$ 270 mrd. opgelopen. Een verdere stijging is waarschijnlijk. Het begrotingstekort bedraagt in 1986 \$ 220 mrd. Dit is ruim 5% van het bbp, of 25% van de overheidsuitgaven. Voor 1987 wordt een tekort verwacht van \$ 180 mrd. Hoewel een keerpunt is bereikt zijn deze cijfers aanmerkelijk hoger dan de in de 'Gramm Rudman Hollings wet' voorgeschreven bedragen (voor 1986 en 1987 resp. \$ 172 en 144 mrd.). Fantasierijke methoden

worden bedacht om de werkelijke cijfers hiermee optisch in overeenstemming te brengen. Ten slotte hebben de VS een te lage spaarquote (17%) en te kampen met een verslechterde financiële structuur van ondernemingen (toenemende schuldenlast).

De zwakke dollar roept het beeld op van een haperende Amerikaanse economie die onvoldoende is opgewassen tegen de mondiale concurrentie. Sommige publikaties beklemtonen dat er sprake is van een structurele afbrokkeling van de Amerikaanse positie 1). Dit contrasteert sterk met de beeldvorming uit 1984, toen het Amerikaanse zelfvertrouwen met de 'superdollar' geen grenzen leek te kennen. Aan deze 'optische verwarring' dragen verder bij de grote koersstijgingen op Wall Street, die getuigen van een onverminderd vertrouwen van beleggers.

Een positieve indruk zou op het eerste gezicht kunnen worden ontleend aan de economische-groecijfers van de VS. De Amerikaanse economische groei was in het afgelopen decennium (1975 t/m 1984) gemiddeld hoger dan in de 10 EG-lidstaten (EG-10), namelijk 3% tegenover 2,1%. In verhouding met Japan, dat in deze periode gemiddeld 4,5% groeide, bleven de VS evenwel achter 2). De externe positie van de VS vormt daarentegen een zichtbare zwakke plek. Sedert 1971 hebben de VS – afgezien van 1973 en 1975 – geen positief saldo meer gekend op hun handelsbalans. Er lijkt bovendien sprake van een structurele verslechtering. Het tekort nam toe van 2,7 mrd. ECU (thans f. 2,32) in 1971 tot 6 mrd. ECU in 1976 en ging daarna sprongsgewijs omhoog: 24 mrd. ECU in 1977, 64 mrd. ECU in 1982, 136 mrd. in 1983 en 160 mrd. ECU in 1986. Deze negatieve cijfers worden steeds minder gecompenseerd door het positieve saldo op het diensten- en kapitaalverkeer. Zelfs in de 'hitech' sector is nu, na een trendmatige daling van de netto export, sprake van een negatief handelssaldo van naar schatting \$ 3 mrd. in 1986. Voor

* Werkzaam bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel.

1) Zie b.v. Andrew Mack, *The political economy of global decline: America in the 1980's*, *Australian Outlook*, 1986, nr. 1.

2) *Eurostat review*, 1975-1984.

een deel vindt dit zijn oorsprong in het exportverbod van strategische goederen en diensten 3).

Cijfers over de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit in de VS steken ook ongunstig af t.o.v. die van de handelspartners, vooral in de industrie. Zo groeide de arbeidsproductiviteit in de Amerikaanse industrie tussen 1960 en 1980 met 2,7% per jaar, in Japan met 9,4% en in Europa met 5,5% 4). Recente cijfers zouden evenwel duiden op een verbetering van de produktiviteitsontwikkeling in de Amerikaanse industrie tot een niveau van ruim 4% per jaar 5). Ook dit cijfer kan evenwel nog niet erg indrukwekkend worden genoemd. Het lijkt er dan ook op dat de VS tot dusverre te weinig zorg hebben besteed aan de concurrentiepositie van hun industrie. De teleurstellende en te trage reactie van de export op de daling van de dollarkoers tegenover de yen en de Europese valuta bevestigt dit alleen maar. Het is de vraag of het door de Reagan aangekondigde 'competitiveness package', waarin de nadruk zal liggen op betere scholing en opleiding en op handelspolitieke maatregelen, tijdig en voldoende soelaas kan bieden.

Politieke druk

In de VS ligt het toenemend handelstekort politiek zeer gevoelig. De publieke opinie ziet in de scheef getrokken handelsbalans een kwaad dat ten koste gaat van de economische groei en de werkgelegenheid. Leidinggevende Amerikaanse politici zien hun grote vrije interne markt tegenwoordig eerder als een zwakte (penetratie) dan van kracht (schaalvoordelen). Het politieke klimaat in het Congres wordt gekenschetst door de opvatting dat Amerikaanse ondernemingen geen eerlijke kans krijgen op de wereldmarkt ('no level playing field'). Dit wordt deels onderbouwd met het argument dat de VS sedert de tweede wereldoorlog tegenover met name Japan en Europa te genereus en coulant zijn opgetreden. Het doel dient thans te zijn 'fair trade' (i.p.v. 'free trade'). Hoewel Japan in deze context veelal als het belangrijkste probleem wordt aangezeven, wordt Europa soms al te gemakkelijk met Japan over één kam geschoren.

Senator Bentsen introduceerde onlangs een wetsvoorstel waarin de (vermeende) oneerlijke handelspraktijken van anderen bestreden worden door het dreigen met Amerikaanse tegenmaatregelen op handelsgebied. President Reagan zal hieraan niet makkelijk voorbij kunnen gaan en zich waarschijnlijk concentreren op het bestrijden van de eveneens voorgestelde inperking van presidentiële bevoegdheden.

De VS hebben in 1982 reeds de beslissende stoot gegeven tot het op gang brengen van een nieuwe wereldhandelsronde. Niettemin is onder de huidige omstandigheden op korte en middellange termijn de ruimte beperkt om nieuwe lasten te dragen die noodzakelijk zouden zijn om inhoud te geven aan de positie van economisch en politiek leiderschap van de VS in de wereld. Het accent is tot dusverre vooral komen te liggen op 'negatieve' maatregelen, zoals het 'omlaagpraten' van de dollarkoers. Dit dollarbeleid roept – voor zover het het vertrouwen ondermijnt in deze munt – het spookbeeld op van een financiële crisis en een recessie. De VS zullen het daarop niet willen laten aankomen. Van groter belang echter is dat de dollardaling niet neutraal, maar negatief zal uitwerken op de economische groei in de wereld zolang de dollardaling vooral de Amerikaanse import beperkt en geen noemenswaardig stimulerend effect heeft op de export. Met het argument dat het Congres anders nog moeilijker in toom te houden zal zijn, wordt van de handelspartners bovendien begrip verwacht voor het aanmerkelijk assertiever, zonet agresiever, optreden van de regering op handelsgebied.

De positie van Europa

De positie van de EG wordt door Europeanen zelf veelal als zwak afgeschilderd. De trage vooruitgang bij de Europese integratie, de veelvuldig tentoongespreide verdeeldheid, de matige economische prestaties en Europa's belangrijke maar toch ondergeschikte rol in het Atlantische bondgenootschap lijken hieraan onder meer debet te zijn. Europese initiatieven op het wereldtoneel worden zelden genomen; een afwachtende houding lijkt te overheersen. Toch laat de opstelling van de EG op handelsgebied ook zien dat de EG, waar voorzien van supranationale bevoegdheden, bereid is haar belangen te verdedigen. Op het gebied van de economische en monetaire politiek is een Gemeenschappelijke aanpak evenwel nog niet echt van de grond gekomen. Er heersen grote aarzelingen om provisionele regelingen als het huidige EMS tot een solide en slagvaardig systeem om te bouwen en de ECU tot Europese valuta te ontwikkelen.

Hoewel de 12 EG-landen gezamenlijk sedert 1983 geen betalingsbalanstekort (lopende rekening) meer hebben, wordt de internationale concurrentiepositie van Europese ondernemingen in het algemeen nog wel als betrekkelijk zwak ervaren 6). Bovendien zijn er op dit punt aanzienlijke verschillen tussen de EG-lidstaten.

Ten slotte is de macro-economische positie van de EG ook niet zo florissant: weliswaar daalde het gemiddelde financieringstekort van de nationale overheden enigszins (van 5,6% van het bbp in 1982 naar 4,7% in 1986), doch dit is nauwelijks lager dan dat van de VS (5%) en de overheidsschuld als percentage van het bbp van de 12 EG-landen nam toe van 50% in 1982 tot 60,3% in 1986.

In economisch opzicht evolueert de EG meer richting 'supermarkt' dan 'supermacht'. De onderhandelingen die de Europese Commissie voert op het gebied van de handel worden gevoerd binnen een vooraf door de Raad van Ministers gegeven mandaat op basis van artikel 113 van het EEG-verdrag. Stemming vindt meestal niet plaats doch dient indien het zover komt met gekwalificeerde meerderheid te geschieden. De vertraging die optreedt om tot een aanvaardbaar mandaat te komen, ontnemt de Commissie veelal de mogelijkheid om in een eerste fase van onderhandelingen in internationaal kader initieënd op te treden. Bij een te nauwsluitend mandaat heeft de Commissie bovendien in multilateraal overleg te weinig bewegingsruimte om constructief mee te werken aan het wegnemen van hindernissen. (Dit is m.n. op landbouwgebied te zeer het geval geweest.) Dit heeft ertoe geleid dat de Commissie in een aantal belangrijke gevallen niet om een mandaat van de Raad heeft gevraagd, doch gehandeld heeft op basis van algemene politieke oriëntaties. Een op dergelijke wijze tot stand gekomen onderhandelingsresultaat kan de verhoudingen binnen de EG echter zwaar op de proef stellen. Zo dreigde Nederland door zich solidair op te stellen in de EG gedurende de onderhandelingen met de VS n.a.v. de Iberische toetreding grote schade op te lopen bij escalerende vergeldingmaatregelen. Het oorspronkelijke conflict inzake de toegang van de VS tot de maïsmarkt in Spanje raakte Nederland nauwelijks. In andere gevallen (b.v. bij de compact disc) profiteert Nederland van de solidariteit van anderen. Handelspartners, zoals de VS, weten zwakten in EG-posities te onderkennen en schromen niet de ene lidstaat tegen de ander uit te spe-

3) Volgens de Amerikaanse 'National Academy of Sciences' kosten deze restricties het Amerikaanse exporterend bedrijfsleven \$ 9 mrd. per jaar.

4) R.Z. Lawrence, *Can America compete?*, Brookings Institution, 1984.

5) Zie *Wall Street Journal* van 5 januari 1987 en *Le Monde* van 3 februari 1987.

6) Dit blijkt b.v. uit het feit dat de handelsbalans van de EG, ondanks een verbetering na de structurele verslechtering die leidde tot het recordtekort van 66 miljard ECU in 1980, in 1984 nog steeds een negatieve handelsbalans had van 44 miljard ECU. (Recentere cijfers niet beschikbaar); Bron: Eurostat.

len. De noodzaak van een Gemeenschappelijk optreden wordt daardoor versterkt.

Gedurende de aanloop van de nieuwe GATT-ronde kristalliseerde de Europese positie zich uit als een middenpositie tussen de VS en de ontwikkelingslanden. Het belang dat de EG heeft bij de internationale handel in diensten en de rol die zij daarin speelt, maakte van Europa een natuurlijke bondgenoot van de VS. Anderzijds echter plaatste het eigenbelang, alsmede het opkomen voor de legitieme belangen van ontwikkelingslanden, Europa in de groep die vooral uit was op een betere naleving van de reeds gemaakte GATT-afspraken over de handel in goederen. De EG ging bij voorbeeld verder in haar voorstellen over de 'standstill'- en 'roll-back'-exercitie dan de VS.

Deze brugfunctie of bemiddelaarsrol heeft de EG zoals bekend als gevolg van interne verdeeldheid later nauwelijks meer kunnen vervullen. Zowel in Punta del Este (september 1986) als vervolgens in Genève (januari 1987) bleek het onderwerp landbouw voor de EG een moeilijk te nemen horde. Doordat een compromis kon worden gevonden over een tekst met algemene uitgangspunten kon de 'Uruguay Ronde' evenwel van start gaan. Het is van groot belang dat de Commissie tijdig de politieke ruimte krijgt om hierin effectief en initiërend te opereren en de positie van de Gemeenschap in de wereldhandel tot zijn recht te laten komen.

Transatlantische fricties

De ironie wil dat de twee grootste handelsblokken het afgelopen jaar regelmatig de totale handel van rond de 130 miljard ECU in de waagschaal hebben gelegd voor schermutselingen over bedragen van een paar honderd miljoen. De gevonden compromissen hebben echter niet geleid tot een oplossing van de onderliggende fundamentele meningsverschillen. De gekozen oplossingen hielden vrijwel zonder uitzondering een verdere regulering in van de handel en versterkten de tendens in de richting van het bilateralisme en ondermijning van het open multilaterale handelssysteem in de wereld 7). Niettemin is een ernstige ontregeling van het transatlantische handelsverkeer mede met het vooruitzicht van de GATT-handelsronde tot nu toe vermeden.

De VS hebben het afgelopen jaar diverse maatregelen genomen waarbij overigens het begrip 'fair' nauwelijks of geen rol speelt. Enkele voorbeelden zijn: het 'Superfund': een milieuheffing op olieproducten die voor geïmporteerde producten hoger is, en het 'Customs Users Fee': een onkostenvergoeding voor het gebruik maken van de Amerikaanse douanefaciliteiten. Deze ad valorem opgelegde heffing, met uiteraard een prijsverhogend effect voor het geïmporteerde product zou naar schatting voldoende zijn om de huidige douanestaf met 50% uit te breiden!

De EG wordt door de VS beticht van het invoeren dan wel handhaven van vele handelsbelemmerende maatregelen.

De strenge *volkgezondheidscriteria* van de EG worden door de VS ervaren als handelsbelemmerend. Inspectie van Amerikaanse slachthuizen door EG-functionarissen heeft tot nu toe niet geleid tot de ontdekking van een volledig acceptabele slachterij... Ook het verbod, met uitzondering van veterinaire noodzaak, op invoer van vlees van vee waaraan groeihormonen zijn toegediend komt als overbodig en verdacht bij de Amerikanen over.

De *binding van officiële ontwikkelingshulp*, die vele EG-lidstaten in meer of minder mate toepassen, is voor de VS eveneens een zwaar punt van kritiek. Ten eerste vloeien de gelden op deze wijze direct terug naar het donorland. Ten tweede worden zich ontwikkelende economieën en industrieën door de geleverde infrastructuur ook op langere termijn feitelijk gebonden aan het donorland.

De VS maakt bezwaar tegen de Europese sociale markteconomie voor zover die leidt tot *steunverlening aan industrieën* (terwijl het overigens subsidies aan de eigen ondernemingen via de defensiebegroting buiten de dis-

cussie tracht te houden).

Landbouw

De structurele overcapaciteit van de landbouwsector in een verzadigde wereldmarkt vormt de basis voor het belangenconflict tussen de EG en de VS. De noodzaak een halt toe te roepen aan de 'subsidie-oorlog', waar o.a. de Sovjetunie de lachende derde bij is en de niet-subsidiërende landbouwexporteurs een wenende vierde, wordt op politiek niveau onderschreven. Hier echter eindigt de harmonie.

De VS baseren hun landbouwbeleid in theorie op de (lage) marktprijs, doch aan boeren worden op grote schaal produktiegebonden subsidies verstrekt om het verschil tussen de marktprijs en een hogere theoretische prijs te overbruggen. Aan de Amerikaanse boeren wordt bovendien door middel van exportsubsidies de toegang tot exportmarkten vergemakkelijkt. Ook worden van veel producten de import beperkt.

De EG baseert haar gemeenschappelijk landbouwbeleid op het uitgangspunt van een hoge prijs voor de boer en consument. Import wordt – waar concurrerend – door landbouwheffingen geweerd en export wordt gesubsidieerd om het verschil te overbruggen met de lagere wereldmarktprijs. Een daling van de dollarkoers heeft tot gevolg dat de EG-exportsubsidies moeten toenemen.

Ondanks een gemiddelde vergoeding van \$ 15.000 per boer per jaar in de VS (vergelijkbare vergoeding in de EG \$ 2.250 per jaar) daalde de landbouwexport van de VS in 1986 met 16% tot \$ 26,3 mrd. (dat was \$ 43,8 mrd. in het recordjaar 1981). Het traditionele handelsoverschot met de EG in landbouwproducten is bovendien geslonken van \$ 5,5 mrd. in 1982 tot \$ 1,1 mrd. in 1985 – een bron van Amerikaanse ergernis. De trend wijst op een verdere verslechtering van de Amerikaanse positie. De EG-export nam daarentegen in 1985 toe met 5,2% naar \$ 25,6 mrd. (de cijfers over 1986 zijn nog niet beschikbaar). Hierbij zij aangetekend dat in dezelfde periode de import nagenoeg gelijk bleef op \$ 45 mrd. De regering-Reagan is voornemens om de subsidie-oorlog op te voeren ten einde exportmarkten te her- en veroveren op de EG.

Een oplossing is slechts mogelijk indien beide partijen bereid zijn de productiecapaciteiten drastisch te reduceren. Over de daarvoor benodigde lastenverdeling bestaat echter zelfs niet een begin van politieke overeenstemming. Terwijl de strijd om de afzetmarkten doorgaat zal in het kader van de nieuwe wereldhandelsronde getracht worden de afwijkende landbouwsubsidiesystemen meer op één lijn te brengen en afspraken te maken over vermindering van de produktiegebonden subsidies. Een eenvoudige opgave zal dit zeker niet zijn. De landbouw zal voorlopig dan ook een bron van onderlinge spanning blijven.

Het beleid

Reeds bijna een jaar wordt door de Amerikaanse regering bij de EG, en vooral West-Duitsland, aangedrongen op een stimulerend macro-economisch en monetair beleid. De achterliggende gedachte dat thans Europa en Japan aan de beurt zijn om de wereldeconomie te stimuleren, lijkt op het eerste gezicht begrijpelijk gezien de precarie staat van de wereldeconomie en het feit dat de Amerikaanse mogelijkheden om een stimulerende rol te spelen duidelijk zijn uitgeput. Europa echter heeft evenmin veel ruimte en is vooralsnog in beslag genomen door de eigen sociaal-economische zorgen. Voor het merendeel is zij

7) Zie b.v. W.G. Aldershoff, Het Amerikaanse invoerprogramma voor staal, *ESB*, 5 februari 1986, blz. 147-150.

nog steeds doende de erfenis van de late jaren zeventig en vroege jaren tachtig (hoge begrotingstekorten) op te ruimen. Het enige land met aanmerkelijke speelruimte – de Bondsrepubliek – kan uiteraard niet op eigen kracht het economische draagvlak bieden voor stimulering van de wereldeconomie. Evenmin kan Duitsland voor Europa de last dragen van stabilisering van de wisselkoersverhouding met de dollar.

Het resultaat is een onbevredigende situatie waarin de ruimte voor transatlantische compromissen gering is en in de VS de neiging wordt versterkt de problemen op de andere partij af te wentelen. Het monetaire akkoord van 22 februari jl. lijkt vooralsnog niet veel meer dan een tijdelijke aanvaarding van de status quo: de bereidheid om de wisselkoersen van dat moment (1 \$ = 1,83 DM = 154 yen) tijdelijk als realistisch en verdedigbaar te accepteren, het VS-begrotingstekort conform eerdere plannen geleidelijk verder te reduceren en voorgenomen belastingverlagingen in West-Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Japan in beperkte mate te intensiveren. Aanmerkelijke concessies lijken door geen der partijen te zijn gedaan. De bestaande fundamentele onevenwichtigheden in de wereldeconomie, met name het VS-handelstekort, zijn daarmee niet weggenomen. De houdbaarheid van de afspraken zal derhalve nog wel eens op de proef kunnen worden gesteld.

Het zal duidelijk zijn dat aan de regering van de grootste geïntegreerde economische eenheid ter wereld, waarvan de nationale munt het universele betaalmiddel is, en waarvan de wereld een leidinggevende rol verwacht, een specifieke verantwoordelijkheid kan worden toegekend voor het reilen en zeilen van de wereldeconomie.

Een voorwaarde voor een voortgezette evenwichtige groei in de wereldeconomie is dat de natuurlijke neiging moet worden onderdrukt om de last van de noodzakelijke binnenlandse economische aanpassingen af te wentelen op de partners. Indien een zekere mate van afwenteling politiek onvermijdelijk is moet de nadruk gelegd worden op maatregelen die de minste blijvende schade veroorzaken. De indruk bestaat dat de Amerikaanse regering zich ervoor inzet om aan de laatstgenoemde voorwaarde te voldoen door de protectionistische druk vanuit het Congres zoveel mogelijk tegen te gaan en het accent te leggen, met steun van de monetaire autoriteiten, op beheerste monetaire maatregelen onder een gelijktijdige geleidelijke en gematigde reductie van het federale begrotingstekort. Zelfs lijkt de regering op dit moment de bereidheid te tonen om een verdere duikvlucht van de dollar te helpen voorkomen, doch een duidelijke verplichting is zij, zeker voor de middellange termijn, niet aangegaan. De huidige – na de verkiezingen van november verzwakte – Amerikaanse regering zal derhalve van meet af aan zich erop moeten richten zelf een deel van de aanpassingslast – bij voorbeeld door belastingverhoging – op zich te nemen. Bij het tegengaan van Amerikaanse afwentelingsdrang en bij het opvangen van de negatieve aspecten voor de wereldeconomie zien de Europese regeringen zich evenwel voor een aantal dilemma's geplaatst.

De ruimte in Europa voor een economisch of monetair stimuleringsbeleid wordt beperkt door het uitgangspunt dat de goede resultaten op het gebied van de inflatiebestrijding en reductie van begrotingstekorten niet op het spel mogen worden gezet. Een belangrijke overweging voor de EG is dat een opleving van de inflatie de externe concurrentiepositie van Europese ondernemingen, die als gevolg van de appreciatie van de Europese munten toch al onder druk staat, verder zou doen verslechteren, en in het kielzog daarvan een nieuwe stagflatie-spiraal en ontwrichting van de interne samenhang van de EG op gang kan brengen. Een beleid gericht op schadebeperking lijkt daarom een algemeen Europees belang te dienen. De EG-lidstaten zullen erin moeten slagen eendrachtig samen te werken ten einde het Amerikaanse beleid te beïnvloeden en de samenhang van het EMS en de EG te bewaren.

Ten einde de onderhandelingen te vergemakkelijken zou kunnen worden nagegaan of de bestaande geringe marges voor het stimuleren van de economische groei

(b.v. via infrastructuurprojecten) niet beter zouden kunnen worden benut. Uiteraard is een gecoördineerde aanpak daarbij een voorwaarde voor succes. Ook een versterking van de operationele mechanismen van het EMS lijkt geboden om de onderlinge samenhang en de internationale onderhandelingspositie van Europa op het gebied van wisselkoersen, rente en monetair beleid te versterken. De Bondsrepubliek verkeert op dit punt in een sleutelpositie. Een voorwaarde daarbij is dat de EG-lidstaten bereid zijn de bestuurlijke soevereiniteit wat aan de werkelijkheid van de interdependentie aan te passen en zich werkelijk in te zetten om tot overeenstemming te komen inzake de onderlinge lastenverdeling van een dergelijk beleid.

Op internationale fora zoals de GATT en in bilaterale onderhandelingen zal de Gemeenschap pas dan haar positie als grootste handelsblok in kunnen nemen als zij, via de Europese Commissie, in staat blijkt constructief en eensgezind op te treden.

K.J.R. Klompenhouwer
R.H.R. Schaapveld